

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

1-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

A.U.Xamidjanov	
Sport kurashi turlariga saralash va erta yo'naltirishda yakkakurash elementlariga ega harakatli o'yinlardan foydalanish metodlari.....	85
A.A.Parmonov	
Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarida aksiologik yondashuv asosida akmeologik motivatsiyani rivojlantirishga doir tajriba-sinov ishlari natijalarini ilmiy-nazariy tahlili	90
M.A.Tursunboyeva	
Tabiiy fanlar fakultetlarida ingliz tilini o'qitishning mazmuni tushunchasining lingvodidaktik tavsifi	97
M.I.Boymanova	
Xalqaro baholash dasturlari talablari asosida o'quvchilar kompetentsiyasini shakllantirish	102
A.Matkarimov	
O'quvchilarning ta'limdagi muvaffaqiyatini ta'minlashning ijtimoiy-pedagogik omillari (xalqaro baholash tadqiqotlari misolida)	105
N.M.Xodjibolayeva	
Al-Farg'oniy va Abu Rayhon Beruniyning tabiiy-ilmiy qarashlari asosida talabalarning ekologik kompetentligini rivojlantirish masalalari	110
M.Sh.Dehqonova	
Bo'lajak o'qituvchilarda loyihalash kompetensiyalarini rivojlantirish konsepsiyasi	114
N.Sayimbetova	
Talabalarni loyihaviy faoliyatga tayyorlashning pedagogik imkoniyatlari.....	117
A.Abdullayev	
Jismoniy mashqlar inson "Hayotiy quvvati"ni tiklash vositasi	121
J.Sh.Mamayusupov	
Bo'lajak pedagoglarda analitik tafakkurni rivojlantirish texnologiyasini takomillashtirish zarurati.....	125
S.Abdullayev	
Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarini kognitiv kompetentligini shakllantirishning pedagogik mazmuni.....	129
D.O.Djalilova	
Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining germeneytik kompetentligini rivojlantirishning mazmun-mohiyati.....	138
M.M.Азизов	
Что такое нордическая ходьба (nordic walking), финская ходьба, северная ходьба с палками, скандинавская ходьба?	141
L.Z.Xolmurodov	
9-10 yoshdagi bolalarning muvozanat saqlash funksiyasini rivojlantirishning yoshga xos me'yorlari.....	147
I.M.Saidov	
Ijtimoiy-madaniy kompetentlikning ilmiy tavsifi	151
O.A.Xo'jaqulov	
Bo'lajak ichki ishlar organlari xodimlarida kasbiy kompyentlikni rivojlantirishning pyedagogik shart-sharoitlari	155

FALSAFA

A.A.Qambarov	
Abdurauf fitrat ijtimoiy-siyosiy va madaniy faoliyatining falsafiy tahlili	161
B.B.Namozov	
Movarounnahrda temuriylar davrida tasavvuf ijtimoiy ma'naviy hodisa sifatida	166
M.T.Voxidova	
Yoshlarda barqarorlik va bag'rikenglikni namoyon bo'lishining ijtimoiy-axloqiy jihatlari.....	172
I.M.Arzimatova	
Ayol rahbarlarning axloqiy va estetik madaniyatini integratsiyalash asosida "Rahbar ayol" portretini shakllantirish vazifalari	176

**BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA LOYIHALASH KOMPETENSIYALARINI
RIVOJLANTIRISH KONSEPSIYASI****КОНЦЕПЦИЯ РАЗВИТИЯ ДИЗАЙНСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ****THE CONCEPT OF DEVELOPING DESIGN COMPETENCIES IN FUTURE TEACHERS****Dehqonova Mahliyo Shuhrat qizi¹**¹Farg'ona davlat universiteti, Boshlang'ich ta'lim uslubiyoti kafedrasida o'qituvchisi**Annotatsiya**

Ushbu maqolada davlat taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuchi bo'lgan ta'lim mazmunida pedagogik loyihalash metodikasini samarali qo'llash orqali ta'lim samaradorligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratilgan. Zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchi va talabalarda loyihalash faoliyatini shakllantirishga bo'lgan qiziqish haqida fikrlar yoritib berilgan.

Аннотация

В данной статье особое внимание уделяется обеспечению эффективности образования посредством эффективного использования методологии педагогического проектирования в содержании образования, которая является движущей силой развития государства. Выделены мысли о заинтересованности в формировании проектной деятельности школьников и студентов в современном образовательном процессе.

Abstract

This article pays special attention to ensuring the effectiveness of education through the effective use of pedagogical design methodology in the content of education, which is the driving force for the development of the state. Thoughts about interest in the formation of project activities of schoolchildren and students in the modern educational process are highlighted.

Kalit so'zlar: ta'lim mazmuni, pedagogik loyihalash, ta'lim samaradorligi, pedagogik hamkorlik, ko'nikmalarni o'zlashtirish, shaxsning shakllanishi.

Ключевые слова: содержание образования, педагогический дизайн, эффективность обучения, педагогическое сотрудничество, овладение навыками, формирование личности.

Key words: content of education, pedagogical design, teaching effectiveness, pedagogical cooperation, mastery of skills, personality formation.

KIRISH

Jamiyat taraqqiyoti bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash va tarbiyalash tizimini shu yoshdagi o'quvchilarning ta'lim ehtiyojlariga moslashtirish, loyihalash kompetensiyalarini shakllantirishga jiddiy e'tibor qaratishni taqozo etmoqda. Ya'ni, OTMda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlashning mavjud mazmuni va usullarini yangi talablar asosida o'zgartirishni dolzarblashtirmoqda. Loyihalash qobiliyati o'qituvchi pedagogik mahoratining asosini tashkil qiladi. Shu bois, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kasbiy tayyorlash strategiyasining asosiy taktikalaridan biri ularning loyihalash usulini puxta egallashini ta'minlashga qaratilishi zarur. Mazkur holat bo'lg'usi boshlang'ich sinf o'qituvchilariga matematika fanini o'qitish jarayonini loyihalash usullari asosida tashkil qilishda o'quvchilarning bilish imkoniyatlari, qiziqishlarini inobatga olish hamda ta'lim tamoyillariga asoslanish ko'nikmalarini shakllantirish o'ta muhim. Mazkur holat ularning kognitiv, kommunikativ, kreativ, hamkorlik qobiliyatlarini rivojlanishiga olib keladi. Bunda mavjud konsepsiyalarga asoslanish muhim samara beradi, shu bois, paragrafda loyihalash konsepsiyasini ochiqlashga urinib ko'ramiz. O'zbek tilining izohli lug'atida "Konsepsiya (lot. Conseptio-to'plash, birlashtirish; tizim; ibora) Qarashlar, fikrlar yo'nalishi tizimi, fikr yuritish, dunyoni tushuntirish, anglash usuli", deb izohlanadi. Shuningdek, konsepsiya so'ziga nisbatan biror voqea, hodisa, jarayo, alohida olingan mavzu, bo'lim yoki butun boshli fanni tushuntirishda tayanch bo'lib xizmat qiladigan tushuncha sifatida anglash lozimligi uqtiriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Har xil adabiyotlarda (58,105,107) ta'lim subyektlarida loyihalash kompetentligini shakllantirish komponentlari xususida turli qarashlar mavjud. Y.S.Zayats [57] loyihalash usulining motivatsion, umumlashtiruvchi, yo'naltiruvchi, tarbiyaviy, rivojlantiruvchi hamda nazorat kabi komponentlarini o'zaro farqlashni taklif qiladi.

Loyihalash usuli samaradorligi ta'lim subyektlarining o'zaro hamkorlikdagi faoliyati, maqsad mushtarkligi, eng asosiysi ta'lim subyektlarining nazariy bilim darajasiga bog'liq bo'ladi. Bunda quyidagi muhim jihatlari asosiy rolni o'ynaydi: E'tirof etilayotgan hamkorlik jarayoni pedagog va talabalardan quyidagi muhim jihatlarni talab qiladi:

- bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mashg'ulot jarayonidagi faolligi, tashabbuskorligi, ma'lumotlarni mustaqil izlab topishi, tahlil qilishi;
- talabalarda bilishga bo'lgan motivatsiyaning mavjudligi, hamkorlik va muloqot ko'nikmalarining shakllanganligi;
- vaqtni taqsimlash, nazorat shakl va mezonlarini bilish, refleksiya qobiliyatining mavjudligi;
- o'z-o'zini rivojlantirish, sheriklarini rag'batlantira bilishi;
- amalga oshirgan faoliyati uchun mas'uliyat hissini tuyish, hisobot, taqdimot tayyorlay olish;
- dars va darsdan tashqari tadbirlarda faol bo'lish va o'zgalardan shuni talab qila bilish, tashkilotchilik.

Motivatsion komponent talabalarni matematik-metodik tayyorlash jarayonida qo'llaniladigan o'quv-uslubiy komponent bo'lib, ularda loyihalash usuli faoliyatini o'zlashtirishda motivlarning paydo bo'lishini ta'minlaydi. O'qitish amaliyotida yosh o'qituvchilar kasbiy faoliyatining ilk davrida mashg'ulotlarni loyihalashda tahlil, qaror qabul qilishda bir qator uslubiy muammolarga duch keladi. Bu kabi muammolarning oldini olishning o'ziga xos shart-sharoitlari mavjud. Ulardan biri sifatida Y.S.Zayats OTMda matematikani o'qitishda talabalarga muammoni hal qilishda o'z harakatlarini himoya qilishga asoslangan qulay vaziyat yaratishni taklif qiladi. Bunda o'qituvchi talabaning loyiha yuzasidan tanlagan qarori natijalari ustidan doimiy nazoratni amalga oshiradi, zarurat tug'ilganda ularni tuzatadi. E'tirof etilayotganish turining muntazam amalga oshirilishi talabalarda loyihalash faoliyatiga nisbatan muayyan motivatsiyaning shakllanishiga, ularning o'z kuchlariga bo'lgan ishonchni oshishiga olib keladi. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining loyihalash usuli mohiyatining teran anglanilishiga olib keladi. Loyihalash faoliyatining umulashtiruvchi vazifasi talabalarga matematika mashg'ulotlarini tashkil qilishda ular duch kelishi mumkin bo'lgan muammolar ko'lamini, mazmuni hamda ularni imkon darajasida bartaraf etish ko'nikmalari to'g'risidagi dastlabki tasavvurlarning shakllanishiga xizmat qiladi. Bu holat talabalarni kasbiy tayyorlash sifatiga o'z ta'sirini o'tkazadi. Natijada talabalarda kasbiy faoliyatga bo'lgan jiddiy munosabat shakllanadi. Loyihalash faoliyatining yo'naltiruvchi vazifasi turli xarakter va murakkablikdagi misol va masalalarni yechishda hal qiluvchi to'g'ri qarorlarni qabul qilish, qiyinchiliklardan qo'rqmaslik, eng muhimi muayyan shartlarga muvofiq optimal qarorlar qabul qilish tajribasini o'zlashtiradilar. Talabalarni o'qitish da mavjud barcha komponent turlarini ta'minlash mumkin emas, buni fanlarni o'qitishga ajratilgan vaqt tanqisligi taqozo qilmaydi, shuning uchun loyihalashdagi turli vaziyatlarda qo'llanilishi mumkin bo'lgan indikativ asosni, asosiy harakatlar tizimini aniqlash kerak. Bunda o'quvchilarning loyiha faoliyati ijodiy izlanish xarakteriga ega bo'lib, ular uchun indikativ asosga ega bo'ladi. Bu bo'lajak o'qituvchiga o'zgaruvchan ta'lim sharoitida ishlashni o'rganishga, o'zgarishlarni modellashtirishga, pedagogik innovatsiyalardan foydalanishda maqsadli ravishda tuzatishlar kiritishga va o'quv materialining murakkablik darajasidan kelib chiqqan holda o'quv maqsadlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Loyihalash faoliyatining tarbiyaviy vazifasi talabalarda fan asoslarini yaxshi o'zlashtirish bilan birga ularda milliy va umumbashariy qadriyatlar, ajdodlar o'gitiga amal qilish ko'nikmalarini tarbiyalaydi. Masalan, boshlang'ich sinf o'quvchilarida hisoblash ko'nikmalarini rivojlantirishning samarali loyihalash usulini tanlash uchun o'quvchiga hisoblash texnikasining matematik asos va ko'nikmalarni rivojlantirish qonuniyatlarini o'rgatish kerak bo'ladi. Aynan shu o'rinda ular buyuk mutafakkirlarimizning hayot va ijod yo'llarini, ajdodlarimizning matematika fani taraqqiyotiga qo'shgan hissalarini anglash va bu bilan faxrlanish hissini tuyishadi.

Loyihalash kompetentligining rivojlantiruvchi vazifasi talabalarda kasbiy faoliyat bilan bog'liq kognitivlik, kreativlik, moslashuvchanlik, tanqidiylik, o'z garuvchanlik, natijadorlik kabi ijobiy ko'nikmalarni tarbiyalashga yordam beradi. Mazkur ko'nikmalar talabalarning istiqbolda matematikadan har qanday murakkablikdagi loyihalash faoliyatini tashkil qilishlariga metodologik asos vazifasini o'taydi. Natijada talabalarda loyihalash faoliyatini amalga oshirishning mazmuni va usullarini ijodiy o'zlashtirish orqali amaliyotning reproduktiv faoliyatdan ijodiy faoliyatga o'tishi ta'minlanadi.

Nazorat vazifalaridan talabalarning metodik matematik tayyorgarligini tashxislash usuli sifatida foydalaniladi. Nazorat talabalarning o'zlashtirgan loyihalash kompetensiyalarini zamon talablariga, o'quv amaliyoti standartlari talablari darajasiga mosligini aniqlab beradi. Loyihalash faoliyatining nazorat vazifalari ular bilan amalga oshiriladigan joriy, oraliq va yakuniy baholash ishlardan muvaffaqiyatli o'tish hamda bo'lg'usi faoliyatlari shu kabi ishlarni tashkil qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Loyihalash faoliyatida motivatsiyaning mavjudligini yuqorida sanab o'tilgan barcha faoliyat bilan bog'liq tarkibiy qismlarni harakatga keltiruvchi kuchga qiyoslash mumkin. Chunki aynan qiziqish bo'lgan joyda bilish, tanqidiy fikrlash va o'z-o'zini rivojlantirish zaruratini qanoatlantirish, talabalarda kasbiy fikrlashning moslashuvchanlik, kreativlik, kommunikativ, tanqidiylik, o'zgaruvchanlik, natijadorlik kabi ijobiy ko'nikmalarni takomillashtirish imkoniyatlari oshadi. Mazkur komponentlarni amalga oshirish yordamida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida loyihalash ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali uslubiy komponentlarning tasnifini bilish, mashg'ulotlarni loyihalashga mos keladigan uslubiy topshiriqlar tizimini shakllantirish, ushbu tizimdan foydalanish, uning samaradorligini taminlash shart-sharoitlarini o'zlashtirish talab etiladi.

XULOSA

Ko'rinib turibdiki, loyihalash ko'nikmalarini bosqichma-bosqich shakllantirish tamoyili loyihalash qobiliyatlarini o'zlashtirishning bosqichlariga muvofiq uslubiy vazifalarni muayyan izchillikda murakkablashtirib borishni nazarda tutadi. Loyihalash faoliyatida bosqichli tamoyilni amalga oshirish berilayotgan topshiriqlarning motivatsion va tarbiyaviy funktsiyalarini o'zida uyg'unlashtiradi.

Mamlakatimiz pedagogikasida bo'lajak pedagoglarda loyihalash kompetentligini rivojlantirish uchun yetarli huquqiy, moddiy-texnik, metodik ta'minot va pedagogik baza mavjud. Endigi asosiy vazifa sanab o'tilgan omillarni birlashtirish va ularni loyihalash faoliyatiga safarbarligini ta'minlashga yo'naltirishimizga bog'liq. Boshqacha aytganda, pedagogik loyihalash imkoniyatlarini oshirish uchun o'quv dasturlari, rejalari, darsliklar mazmunini loyihalash nuqta nazarida takomillashtirish, pedagogika OTMga abituryentlarni qabul qilishda pedagogik iqtidorini inobatga olish o'ta muhim tadbirlardan hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdullayeva B., Sadikova A., Jabborova Yu., Toshpulatova M., Muxitdinova N. Matematika: o'qituvchilar uchun pedagogik qo'llanma (4- sinf). – Toshkent: «O'zbekiston milliy entsiklopediyasi», 2017. 240 b.
2. Азизхўжаева Н.Н. Педагогик технология ва педагогик маҳорат. – Т.: ТДПУ, 2003. – 234 б.
3. Алихонов С. Математика ўқитиш методикаси. – Т.: Ўқитувчи, 2011. – 254 б.
4. Ашурова С.И. Махсус фанларни модуллар ўқитиш жараёнини ташкил қилиш ва ўтказиш // Касб-хунар таълими. –Т., 2004. – № 5
5. Asadov Y.M., Turdiyev N.Sh., Akbarova S.N., Temirov D.Sh., Babadjonov S. O'quvchilarda kompetensiyalarning shakllanganligini tashxislash va korrektsiyalash pedagogikalari Uslubiy qo'llanma. – Т.: T.N.Qori Niyoziy nomidagi O'zbekiston pedagogika fanlari ilmiy – tadqiqot instituti, 2016. – 160 b.
6. Asqarova O., Usmonboyeva M., Raxmatova X., Ehsanova F., Asqarova F. Pedagogika. Izohli lug'at. "Navro'z" nashriyoti– Toshkent: 2014.
7. Qurbonov Sh, Seytxalilov E. Ta'lim sifatini boshqarish. /T.: «Turon-Iqbol», 2006. -592 b.
8. Shermuhammadov B.Sh., Qurbonova B.Q., Maqsudov U.Q., Qo'chqarova M.A., Sidikova Z.M. Umumiy pedagogika. /Farg'ona: "Classic" nashriyoti-2022. –240 b.
9. Hoshimov K., Nishonova S., Inomova M., Hasanov R. Pedagogika tarixi. – Т.: O'qituvchi, 1996. – 93 b.
10. Тожиев М., Алимов А.Я., Қучқаров Д.У. Педагогик технология таълим жараёнига татбиғи (Бошланғич таълимда математика ўқитиш методикаси фани дарсларининг лойиҳаси) -Тошкент. "Тафаккур" нашриёти. 2010, - 148 б.
11. Bregman L. M., "Finding the common point of convex set by the method of successive projections"
12. Youla D., "Mathematical Theory of Image Restoration by the Method of Convex Projections", In: *Image Recovery: Theory and Application* (H. Stark (ed.), Academic Press, 1987).